

RECENSION

ATT SKRIVA DET FINLANDSSVENSKA

MATTSSON, KRISTIN 2011: *Att skriva det finlandssvenska. Etnicitet i kvinnors livshistorier*. Åbo: Åbo Akademis förlag, 212 sidor.

Lena Marander-Eklund

Finlandssvenskars position som en språklig minoritet i Finland gör att många upplever att det finns ett behov av att diskutera den egna etniciteten i olika sammanhang. Detta har också gjort att ett relativt stort antal vetenskapliga texter kring det finlandssvenska publicerats under åren. Men trots att det forskats en hel del om det finlandssvenska innebär Kristin Mattssons avhandling i sociologi vid Åbo Akademi, *Att skriva det finlandssvenska*, ett välkommet inslag i debatten. Genom att studera levnadsberättelser, som kom till som ett resultat av en uppmaning att berätta om livet som kvinna, analyserar Mattsson hur det finlandssvenska skrivs och konstrueras i berättelserna. Mattssons bidrag till studiet om det finlandssvenska är således att ur ett material utan fokus på etnicitet studera det finlandssvenska. Detta analytiska grepp uppfattar jag som metodologiskt nydanande och synnerligen intressant. Mattssons övergripande forskningsfråga komprimerar hon till hur det finlandssvenska tar sig uttryck i livshistorier.

LIVSHISTORIER – LEVNADSBERÄTTELSE

Analysen baserar sig på ett material som Institutet för kvinnoforskning samlade in år 1995 och som går under benämningen ”Kvinnoliv i Svenskfinland”. Materialet uppgår

till 120 levnadsberättelser som skrivits av finlandssvenska kvinnor i olika åldrar och som är bosatta i olika delar av Finland eller utomlands. Dessa levnadsberättelser kom till som ett resultat av en öppen och inkluderande frågeställning utan specifika frågor. Att mottagarna av levnadsberättelserna var kvinnoforskare menar jag var av betydelse för utformningen av dem, något som Mattsson kunde ha problematiserat i sin avhandling. Mattsson konstaterar att berättelserna i hög utsträckning betonar svåra erfarenheter och orättvisor men begrundar inte i högre uträkning vad detta kan bero på. Jag menar att den öppna och inkluderande frågan som ställdes av kvinnoforskare var en av orsakerna till att kvinnorna som skrev om sitt liv betonade det negativa i tillvaron. Jag saknar också en etisk diskussion kring användningen av levnadsberättelserna i avhandlingen. Mattsson använder sig av begreppet livshistorier som hon studerar som diskursiva ut-sagor. Detta innebär en konstruktivistisk kunskapssyn, att verkligheten konstrueras via språket. Enligt detta synsätt är berättelserna en representation av jaget, något som kännetecknar forskningen i och med den narrativa vändningen. Mattsson studerar således berättelser, inte erfarenheterna som ligger till grund för dessa berättelser. Jag menar att fokus kunde ha legat på de erfarenheter som kvinnorna skrev om snarare än att analysera berättelserna "bara" som berättelser. Etnologen Birgitta Svensson konstaterar i en artikel i antologin *Biografiska betydelse* (2011) att levnadsberättelser aldrig enbart emanerar ur det inre jaget utan är beroende av både sociala relationer och kollektiva berättelser¹. Att i väldigt hög grad poängtera det diskursiva i tolkningen av levnadsberättelser gör att människornas faktiska levnad reduceras till berättelser. Istället kunde människors levnad ha studeras med utgångspunkt i ett nymaterialistiskt synsätt där kontextualiseringen av denna levnad är viktig. En fokusering på den faktiska levnaden skulle innebära att begreppet levnadsberättelse skulle ha varit mera motiverat. Mattsson har valt att inte gå in på diskussionen om materialitet, ett val som en forskare naturligtvis har rätt att göra. Författarens användning av ett narrativt perspektiv innebär en fokusering på vändpunkter och händelser i berättandet. Kollektiva normer och narrativa mönster, samt olika retoriska strategier används som ett sätt att nå det betydelsebärande i berättandet genom att studera berättarrösten och att studera dess modalitet, hur berättelser görs trovärdiga. Här kunde det narrativa tolknings sättet tydligare ha placerats in i relation till annan pågående forskning. Dessutom hade jag önskat en tydligare metoddiskussion till exempel om hur författaren valde de citat som används i avhandlingen och hur hon konkret gick till väga i sin analys av dem. Därutöver kunde författarens egen röst ha tydligare ingått i studien.

ETNICITET OCH ETT INTERSEKTIONELLT PERSPEKTIV

Mattsson uppfattar såväl etniciteten och livshistorierna som performativa. Detta innebär att fokus läggs på hur människor gör etnicitet samt att människors personliga värderingar skapas och upprepas i deras livshistorier. Författaren uppfattar etniciteten som relationell, så att det finlandssvenska konstrueras i relation till det finska och det svenska, och som en rörlig kategori. Det intersektionella perspektivet innebär att etniciteten studeras i

relation till kategorier såsom kön och klass. Mattsson undviker att definiera begreppet etnicitet men avser med det en del av eller som en slags identitet som skapas i möten med den/det andra. Fokus är här således på görandet. Det intersektionella perspektivet innebär att studera hur kategorier såsom etnicitet, kön och klass är sammanlänkade med fokus på hur skillnader är skapade, här med det finlandssvenska i sikte. Ett exempel på detta är hur kvinnor ofta ges ansvar för att föra över det svenska språket till barnen. Som utgångspunkt för studiet av det finlandssvenska använder Mattsson Erik Allardts kriterier för etniska grupper, nämligen självkategorisering, härstamning, specifika kulturdrag och social organisation. Som analysmetod har Mattsson använt sig av diskursanalys inom det så kallade diskursiva fältet som i hennes fall består av det finlandssvenska. Hennes forskningsfrågor handlar om vilken betydelse etnicitet har i livshistorierna, vad det finlandssvenska består av, hur språket används för att skapa detta och till vad denna etnicitet används. Frågorna anser jag vara relevanta och välvalda.

ETNICITET I LIVSHISTORIENA

Hur skriver kvinnorna om finlandssvenskhet? I berättelserna synliggörs det till synes självklara, något som i sig kan ses som ett gott resultat. Gällande etniciteten framställs finlandssvenskhet som något som måste kämpas för. Självsynen uttrycks bland annat som en stereotyp uppfattning om att finlandssvenskar är toleranta. Härkomsten omtalas i metaforiska ordalag där etniciteten konstrueras genom blodet, generna eller jorden. Rötter, konflikt och anpassning är tre förekommande diskurser som kan utläsas ur materialet. Berättelser om plats används för att betona likhet inom gruppen men också för att markera gränser mot andra. Språket framställs som det som skapar det finlandssvenska (men också det finska) – en nationell diskurs som inbegriper en enhetlig kultur och ett språk. Tvåspråkighet ställs i relation till halvspråkighet och svårigheterna med finskan anges i vissa levnadsberättelser som en orsak till migration. Detta anser jag vara en synnerligen viktig poäng samtidigt som det är en het och problematisk politisk fråga. Trots att språket skiljer sig åt finns en gemensam nationell diskurs i form av fosterlandet. Detta omtalas metaforiskt som släktskap, brödraskap och systerskap. Svenskfinland omtalas som ett geografiskt område med specifika platser men också med hjälp av symboler, traditioner och markörer som förknippas med det finlandssvenska. Sådana är "Husis", Svenska Klubben och midsommarfirandet. Diskursen finlandssvenskarnas krav handlar om att finlandssvenskars kräver betjäning på svenska vilket gör att vissa rum, företag och kulturella institutioner prioriteras. Det finlandssvenska framställs också hierarkiskt i relation till det finska men också i relation till andra länder.

Klass syns i materialet i de fall då stereotypa framställningar placerar finlandssvenskheten i medelklassen och borgerligheten. Svenskspråkig arbetarklass verkar inte passa in i talet om det finlandssvenska. Tillskrivningen "bättre folk" vill de flesta skribenter inte identifiera sig med. Metaforer såsom ankdamm framställer det finlandssvenska levnadsutrymmet som trångt, begränsat och inskränkt. Denna upplevda inskränkthet kan i vissa fall föranleda att finländare flyttar bort som ett sätt att ta avstånd. Ett retoriskt

sätt som skribenterna använder är att få utsagan att te sig så sann som möjligt genom att tala om sig som ett kollektiv, som ”man” och ”vi”. Ett annat handlar om att använda ironi som ett sätt att producera och reproducera etnicitet. I sitt resultatkapitel visar Mattson hur Allardts kännetecken för etniska grupper visade sig fungera i detta sammanhang, samtidigt som hon använder den på ett mer processbaserat sätt än Allardt gjorde. Hon visar också hur konstruktionen av det finlandssvenska i hög utsträckning byggs på olika affekter såsom skam, stolthet, tvång, hån, hemlängtan och frihet. Diskussionen kring användningen av begreppet affekt kunde ha fördjupats.

Sammantaget kan sägas att Mattsson lyckats väl med sin läsning av de 52 livshistorier som hon valt att ha som underlag för sin avhandling. Hennes framställning är välskriven och relativt lättillgänglig. Hennes analys presenterar självpresentationer som många finlandssvenskar känner igen. Här gav insidernperspektivet en god inblick i hur finlandssvenskar skriver om sin etniska situation. Det som däremot tydligare kunde ha poängterats är betydelsen av materialets tillbakablickande karaktär samt tidens betydelse i skapandet av berättelserna. En fråga som kunde ha ingått är betydelsen av etnicitetsdiskussionerna som var aktuella då materialet skapades i medlet på 1990-talet.

REFERENSER

- 1 SVENSSON, BIRGITTA 2011: Det moderna varat som biografisk presentation. – Marander-Eklund, Lena & Östman, Ann-Catrin (red.), *Biografiska betydelser. Norm och erfarenhet i levnadsberättelser*. Hedemora: Gidlund.

Filosofie doktor, docent Lena Marander-Eklund är akademilektor i folkloristik vid Åbo Akademi, och arbetar nu som forskningsledare vid ämnet.